

IDENTIFICAREA SURSEI FOLCLORICE A BASMULUI CUPIDON ȘI PSYCHÉ DE CĂTRE PETRU CARAMAN – ÎN CONTEXTUL CERCETĂRILOR INTERNAȚIONALE

Ioana REPCIUC*

Abstract

The paper explores the contribution of Petru Caraman's work on identifying the folkloric sources of the Latin novelist Apuleius in writing the tale of Cupid and Psyché – part of his novel *The Metamorphoses*. The Romanian ethnologist's thorough research on the historical and geographical origins of this type of tale is discussed within the broader context of the scholarly literature on the theme, starting with literary analysts or philosophers which found other sources than the folkloric one were more plausible to document Apuleius' inspiration, to the ones which supported the general assumption that the narration reflects type 425 in the classification system Aarne-Thompson. It is also put under scrutiny the connection of these interpretations to the various theories on fairy-tales origins, such as the anthropological theory, the historical analysis of Propp, the Indianist or migrational theory. At last, Caraman's perspective is shown to have brought a new and persuasive view on an intricate subject of research due to his intuition to discuss the archaic rituals which stand beyond Apuleius' narrative.

Keywords: Petru Caraman, Apuleius, Cupid and Psyché, Aarne-Thompson typology, theories of fairy-tales origin, ritualist interpretation.

Cuvinte-cheie: Petru Caraman, Apuleius, Cupidon și Psyché, tipologia Aarne-Thompson, teoriile originii basmelor, interpretarea ritualistă.

Interesul profesorului Petru Caraman pentru revelarea arhaicității basmului popular, a prezenței, dincolo de structura sa artistică, a unui substrat de credințe și idei religioase arhaice, se întrevede în multe dintre operele sale etnologice. Urmărirea acestui interes constant necesită parcurgerea unor studii esențiale rămase în manuscris și publicate mult mai târziu decât anii în care au fost scrise. Întârzierea apariției lor nu le face însă mai puțin valoroase, fiindcă, citite astăzi în lumina celor mai recente interpretări din istoria cercetării diacronice a faptelor folclorice, ele dovedesc o impresionantă actualitate.

---

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași – România.

Profesorul manifesta o clară preferință față de teme mari, complexe, a căror rezolvare cerea o cunoaștere interdisciplinară și comparativă profundă, dar era în același timp conștient că avea capacitatea de a le trata cu cea mai mare seriozitate și de a le dedica întinderea pe care o meritau. Ba mai mult, revine la aceste teme pe parcursul mai multor studii, punând în evidență unghiuri diferite ale faptului cercetat.

Pentru a ajunge la soluții pertinente asupra originii basmelor, autorul a concentrat mai multe direcții de interpretare, acestea fiind alese dintre cele mai importante apărute în domeniul cercetărilor faptelor folclorice. A pătrunde în metodologia și viziunea puse la lucru de profesorul ieșean în studiul basmului înseamnă a face o sinteză a acestor direcții – o incursiune în istoria disciplinelor interesate de studierea narațiunilor populare.

Controversele asupra documentării celei mai timpurii faze a narațiunilor populare nu s-au încheiat încă, deși punctul culminant al direcției istorice în cercetarea folclorică pare să aparțină timpului trecut. Cu toate dificultățile metodologice provocate de acest tip de abordare, noi cercetători devin fascinați de posibilitatea descifrării originilor și pornesc pe calea anevoioasă a întoarcerii în timp. Alternativa mai puțin temerară este abandonarea acestei direcții și concentrarea exclusivă pe faptele sincronice sau pe istoria recentă a acestora, soluție ce aduce însă riscul unor concluzii parțiale și insuficient fundamentate.

Sub egida unor metodologii și terminologii avangardiste, studiile asupra producerii narațiunilor orale revin în atenție în ultimele decenii. Aparenta inovare a abordărilor recente nu presupune distrugerea cu orice preț a firelor de legătură cu acele contribuții clasice ale înaintașilor, chiar dacă astăzi cercetarea narațiunilor populare se numește antropologia cognitivă sau socio-istoria culturală a poveștilor¹.

Înnoirea etichetelor metodologice, precum și continuarea marilor inițiative în acest domeniu nu garantează reușita, așa după cum observa recent un specialist american, autor al unor monografii despre basmele fraților Grimm: „Marele progres care a fost făcut în studiile

---

¹ Jack Zipes, *The Irresistible Fairy Tale. The Cultural and Social History of a Genre*, Princeton & Oxford, Princeton University Press, 2013; Ruth B. Bottigheimer, *Fairy Tales: A New History*, Albany, State University of New York Press, 2009; Ioana Repciuc, *Basmul – ca tărâm monstruos al luptei de gen*, în „Mozaicul”, Craiova, nr. 2 (196), 2015, p. 13-14 (recenzie la Jack Zipes, *op. cit.*, 256 p.).

de folclor și etnografie în secolul al XX-lea a atins un punct mort în secolul al XXI-lea, chiar dacă proiecte importante de cercetare a poveștilor cum sunt *Enzyklopädie des Märchens* de la Göttingen și website-ul Gutenberg Internet sunt în desfășurare².

Abordarea narațiunilor populare din epoca modernă ca documente pentru identificarea unor rituri ancestrale și a elementelor de mitologie precreștină a debutat încă de la începuturile culegerilor profesionale de basme. Frații Grimm, cei care au alcătuit primele colecții de povești (1812, 1815) au fost și cei care au elaborat *teoria mitologică*, axată pe descifrarea resturilor de credințe străvechi încifrate în imagini poetice. Inclusiv în spațiul românesc, teoria mitologică a avut adepți faimoși ca At. M. Marienescu, Th. D. Speranția, Aron Densușianu.

Deși criticat și respins, filonul interpretativ deschis de frații Grimm a evoluat spre *teoria antropologică* elaborată de școala britanică reprezentată de E. B. Tylor și A. Lang. Folcloriștii britanici au îndreptat atenția specialiștilor spre similaritățile dintre faptele folclorice din societățile industrializate și comportamentul ritual observat de antropologi în societățile exotice. Depășirea stadiului evoluționist în antropologie și folclor și dezavuarea acestui gen de abordare nu a însemnat însă și abandonarea speranței de a reconstitui stadiul primitiv al poveștilor moderne.

Procedee mai sofisticate ale pătrunderii în preistoria narațiunilor populare a construit școala istorico-geografică a folcloriștilor nordici, care au sperat că, alcătuiind o tipologie a tuturor basmelor cunoscute, vor ajunge în cele din urmă la *Urform* – arhetipul ultim al narațiunilor populare. Tipologia internațională a basmelor, alcătuită inițial de folcloristul finlandez Antti Aarne la începutul secolului trecut și completată de Stith Thompson câteva decenii mai târziu, a fost revizuită și îmbogățită, adusă la nivelul a trei volume consistente editate de Hans-Jörg Uther în 2004³ și apoi reeditate în 2011.

Cercetările comparative și tipologice continuă și astăzi în folcloristica finlandeză și germană, atât în ceea ce privește continuarea

---

² Jack Zipes, *op. cit.*, p. 109.

³ Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*. Part I. *Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales and Realistic Tales, with an Introduction* (619 p.); Part II. *Tales of the Stupid Ogre, Anecdotes and Jokes and Formula Tales* (536 p.); Part III. *Appendices* (285 p.), in „FF Communications” (FFC), Turku – Finland, no. 284, 285 and 286.

și îmbunătățirea tipologiei universale a basmului, a indexului cvasi-exhaustiv de motive narative, a mării enciclopedii de la Göttingen, cât și a unor monografii dedicate unor tipuri sau subtipuri narative.

Studiul intensiv dedicat unui anumit tip din tipologia internațională a fost de altfel și sursa de inspirație pentru sistemul Aarne-Thompson. Școala finlandeză însăși a debutat prin cercetarea surselor arhaice ale basmului *Cei doi frați sau Bata și Anubis*, narat în Egiptul antic începând cu anul 1250 î.Chr. De la această străveche ipostază s-a urmărit transformarea temei în fabule sumeriene, în epopeea lui Ghilgameș, în *Odiseea*, romanul lui Apuleius, textele lui Esop, narațiunile medievale ale lui Boccaccio și Chaucer sau basmele fantastice ale lui Basile⁴. Datorită studierii comparativă a versiunilor acestei teme narative care a pornit dinspre egiptologie, folcloriștii au observat utilitatea stabilirii unei tipologii care să ordoneze toate versiunile cunoscute ale basmelor euro-asiatice și mai ales să indice relațiile care se stabilesc între ele în plan geografic și cronologic.

În folcloristica românească s-au remarcat câteva monografii comparativ-istorice care au relaționat materialul narativ românesc cu cel internațional cu scopul detectării celor mai vechi variante ale unei anumite teme. Primul studiu de acest fel îi aparține lui B. P. Hasdeu, care a realizat o analiză filologică și comparativă a *Poveștii numerelor* (AT 812). Mult mai târziu, în anii '60 ai secolului trecut, Mihai Pop a pus alături variante românești, maghiare și germane ale tipului AT 301A, *Prințesele în lumea de dincolo*, iar Corneliu Bărbulescu a folosit poetica istorică pentru demonstrarea unei posibile origini celtice a basmului românesc *Fata cu mâinile tăiate* (AT 706).

Redactat în aceeași perioadă, mai precis în 1969 – conform datării realizate de Ion H. Ciubotaru, editorul textului –, studiul lui Petru Caraman, *Identificarea episodului despre Cupidon și Psyché, din romanul Metamorphoses al lui Apuleius, cu un basm autentic popular*⁵ reprezintă o veritabilă contribuție în acest domeniu, chiar dacă textul a fost făcut cunoscut mult mai târziu, la patru decenii după scriere. Din punct de vedere metodologic, Caraman manipulează cu simțul măsurii diversele instrumentare analitice aflate la dispoziția celui care încearcă să probeze factura folclorică a unui document de autor.

⁴ Kurt Ranke, *Die zwei Brüder: eine Studie zur Vergleichenden Märchenforschung*, in FFC, no. 114, 1934.

⁵ Apărut în rubrica *Restituiri* a „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei” (AMEM), Iași, nr. IX, 2009, p. 11-85.

Profesorul ieșean încearcă să evite atât căderea în greșelile mitologizanților, cât și în cele ale adepților școlii antropologice, dar mai ales își asumă cercetarea de tip diacronic a faptului folcloric. El înțelege folclorul ca pe un fapt prin excelență istoric și care trebuie mereu confruntat de cercetător cu mediul funcțional în care a fost produs și colportat. Precauția cu care operează etnologul ieșean în asumarea unei orientări metodologice demonstrează conștientizarea criticilor îndreptate împotriva vechilor direcții.

Astfel, Caraman arată că două sunt căile pe care se pot obține rezultate pertinente în cercetarea basmului apuleian, acestea concentrându-se fiecare pe caracteristici diferite ale narațiunii populare: „chestiunii geografico-folclorice” și „chestiunea istorică” (momentul apariției basmului în popor)⁶. Adept și virtuoz al metodei istorice în cercetarea folclorică, profesorul ieșean înțelege că aceasta este singura cale de a ajunge la rezultate pertinente în cronologizarea și trasarea difuzării producțiilor folclorice. El consideră că etnologul trebuie să dețină arta unei arheologii textuale, adică să fie și un paleo-etnograf⁷.

Opiniile sale în privința oportunității și modului de punere în practică a acestei metode sunt clar exprimate într-una dintre celebrele sale recenzii. Este vorba de detaliatul excurs critic ocazionat de apariția, în 1929, a cărții lui Piotr Bogatyrev despre credințele magice din Rusia subcarpatică. Caraman arată limitările concluziilor la care ajunge marele etnolog rus, care folosea exclusiv metoda sincronică, deoarece considera metoda istorică un mijloc excesiv și neproductiv, generator de teorii false în etnologie⁸.

Este de preferat, argumentează Petru Caraman, o conlucrare echilibrată a metodei sincronice cu cea diacronică, acestora adăugându-li-se abordările comparative. Este de acord cu intenția lui Bogatyrev de a amenda excesele istoricizante și mitologizante ale unor etnologi, dar subliniază în același timp că aceste eșecuri, cauzate de o cunoaștere deficitară și o metodologie necorespunzătoare, nu pot anula

---

⁶ Petru Caraman, *Identificarea...*, p. 15.

⁷ Idem, *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Reflecții asupra conceptului despre specificul etnic în literatură, ca emanație a sursei folclorice*. Ediție îngrijită și prefață de Ovidiu Bârlea, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 180.

⁸ Idem, *Remarques critiques et discussion de problèmes ethnographiques*, în „Arhiva”, Iași, tom XXXVII, nr. 3-4, iul.-oct. 1930, p. 213-229.

necesitatea studiului istoric al faptelor folclorice și argumenta cantonarea în cercetări „statice”⁹.

În *Metoda de cercetare a folclorului*, Ovidiu Bârlea vorbește despre posibilitățile de reușită ale metodei istorice, dar avertizează și asupra gradului de risc pe care trebuie să și-l asume cercetătorii care o pun în practică, deoarece „dincolo de trăsăturile fundamentale și permanente ale spiritului uman, există diferențe, adesea substanțiale de la o epocă la alta sau de la un popor la altul, în concepțiile și mentalitatea populară care configurează diferit plâsmuirile folclorice și mai cu seamă interpretarea acestora”¹⁰.

Șansele unei reconstituiri plauzibile a fazelor de evoluție ale unui produs folcloric sunt condiționate și de posibilitatea de a accesa cu succes informațiile oferite de alte discipline, cum sunt istoria, arheologia, filologia clasică, acestea fiind absolut necesare procesului de configurare cronologică realizat de către folclorist. Este de asemenea necesar să fie înțeles procesul de adaptare a unei teme folclorice de substrat la realitatea socio-culturală a prezentului, fiindcă plâsmuitorul popular tinde să alcătuiască textul adăugându-i elemente în circulație în comunitatea sa folclorică, un fel de aclimatizare și de modernizare, cum afirma Bârlea¹¹.

Un aspect esențial în cercetarea vechimii textului folcloric și asupra căruia cercetarea lui Petru Caraman din 1969 aduce date pertinente este relația dintre variantele livrești și cele orale ale unei teme narative. Cercetătorul trebuie să evite acordarea unui statut de întâietate variantelor unei teme folclorice înregistrate în scris și transpuse în opere culte. În folcloristica românească este recunoscută intenția lui Moses Gaster care a promovat teoria indianistă în cercetarea basmelor, pornind de la premisa primatului temporal al variantelor livrești, iar în analiza descântecelelor a supralicitat sursa apocrifă scrisă a acestora.

Firește, versiunile fixate în scris, mai ales cele care au pătruns în opera cultă a unor scriitori antici sau medievali, beneficiază de o atestare mai timpurie decât a celor orale, înregistrate mult mai târziu de culegătorii de teren. Dar argumentul pur cronologic nu este decisiv, ci trebuie completat cu analiza de conținut, interpretarea vechimii faptelor de mentalitate populară ilustrate de text.

---

⁹ *Ibidem*, p. 221.

¹⁰ Ovidiu Bârlea, *Metoda de cercetare a folclorului*, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 161.

¹¹ *Ibidem*.

În privința basmului lui Apuleius, Caraman afirmă încă de la începutul studiului său că Apuleius nu a împrumutat tema narativă dintr-o sursă literară grecească, ci că l-a auzit în popor, în zona Europei mediteraneene și chiar în Grecia antică, unde a trăit mai mult¹². Bun cunoscător al limbii Eladei moderne, profesorul ieșean a recunoscut că tema respectivă e prea puțin atestată în folclorul neogrecesc, însă acesta nu este un argument suficient pentru a concluziona că ea a lipsit și în trecut, mai precis în secolul al II-lea al erei noastre, atunci când a trăit Apuleius¹³.

Pe de altă parte, el atrage atenția de nenumărate ori asupra modificărilor de natură poetică aduse de Apuleius temei folclorice originare, de a căror existență nu se îndoiește, dar pe care cercetătorul faptului folcloric trebuie să le îndepărteze pentru a ajunge la esența sursei de inspirație. Faptul asocierii livrescului și folcloricului de către romancierul latin a fost subliniat în mod convingător și de Léon Herrmann într-o lucrare dedicată identificării amalgamului de legende locale și motive culturale din care Apuleius și-a construit povestea¹⁴.

Folcloristul, crede profesorul Caraman, va folosi creația cultă pentru că aceasta reprezintă „un important jalon cronologic pentru studiul folclorului”¹⁵. Prin urmare, el nu manifesta prejudecăți față de apartenența unei realizări poetice la repertoriul literaturii culte atâta timp cât realizarea artistică nu induce în eroare în privința substratului folcloric.

În afara cercetării despre Apuleius, un demers asemănător apare în studiul *Magia populară ca sursă de inspirație pentru poezia cultă*, unde etnologul alături cu succes hermeneutic balada *Baba-Cloanța* a lui Alecsandri cu *Idila a II-a* a lui Theocrit. Pornind de la cele două texte, autorul analizează fondul universal al magiei populare, reprezentat atât de ipostaza sa românească atestată în epoca modernă, cât și de cea greacă antică.

De asemenea, foarte bun cunoscător al operelor lui Eminescu și Creangă și al modului în care marii scriitori au fost apropiați mediului folcloric, nu ezită să sublinieze, atunci când este cazul, prezența unor elemente folclorice autentice conținute de operele lor. În acest sens,

---

¹² Petru Caraman, *Identificarea...*, p. 14.

¹³ *Ibidem*, p. 15.

¹⁴ Léon Herrmann, *Légendes locales et thèmes littéraires dans le conte de Psyché*, en „L'antiquité classique”, Bruxelles, tome 21, fasc. 1, 1952, p. 13-27.

¹⁵ Petru Caraman, *Identificarea...*, p. 15.

discutând prezența temei mării în imaginarul folcloric românesc, apelează la un exemplu din *Făt-Frumos din Lacrimă*, prilej cu care afirmă apartenența la folclorul din Moldova a variantei prelucrate de Eminescu. În studiul despre obiceiul „căderii pe vatră”, amintește existența acestuia în *Soacra cu trei nurori* a lui Creangă¹⁶.

În ceea ce privește repertoriul universal, este important de remarcat că profesorul își dorea să realizeze o ediție critică a ciclului *O mie și una de nopți*, fapt demonstrat de foarte documentatul studiu despre respectiva operă, publicat însă postum și neîncheiat¹⁷. Ion H. Ciubotaru opina, bazându-se pe date din arhiva savantului, că intenționa, în plus, „să elucideze problema originilor acestui fascinant monument epic, în care literatura cultă se împletește armonios cu cea de sorginte folclorică”¹⁸.

Preocuparea centrală a studiului despre Apuleius nu este demonstrarea sursei folclorice a basmului prelucrat de acesta pentru scrierea *Metamorfozelor*, căci Petru Caraman găsește acest fapt ca fiind atât de clar încât nu mai necesită nici un efort de convingere, ci pătrunderea în profunzimile acestei teme folclorice, evidențierea stadiului primitiv al temei și mai ales refacerea riguroasă a procesului de transfigurare a acestuia până la forma cunoscută din basmele europene (și în special central-est europene) moderne.

Deși savantul ieșean nu are nici un dubiu în privința originii folclorice a basmului apuleian, controversa în privința izvorului asupra căruia scriitorul latin și-a manifestat fantezia creatoare este încă activă. Abordările literare și cele filosofice internaționale apărute încă de la mijlocul secolului al XIX-lea au tins mai ales spre a ignora filonul folcloric al artei lui Apuleius, preferând complicate analize menite să identifice eventualele surse de inspirație, literare, filosofice, mistice urmate de autorul *Metamorfozelor*.

Ba mai mult, unii analiști ai operei lui Apuleius au ținut să respingă cu totul sursa populară, aducând așa-numite probe ale lipsei

¹⁶ Idem, „Une ancienne coutume du mariage. Étude d’ethnographie du sud-est européen”, în *Studii de folclor*, vol. II. Ediție îngrijită de Viorica Săvulescu. Studiu introductiv și tabel cronologic de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1988, p. 93.

¹⁷ Idem, *O mie și una de nopți: capodoperă a literaturii universale*, în AMEM, nr. XI, 2011, p. 11-48.

¹⁸ Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, p. 483.

de validitate a unei astfel de interpretări. Dintre aceștia, cel mai acerb critic a fost germanul Detlev Fehling¹⁹. El respinge atât existența unei surse folclorice, cât și a uneia livrești avute la îndemână de Apuleius, înaintând opinia că romanul este o creație exclusivă a scriitorului latin.

Fehling colportează de fapt o interpretare a istoricului literar polonez M. Kawczyński, care ajunsese, încă din 1901, la concluzia că toate poveștile europene cu tema *soțul-animat* sunt de fapt inspirate din romanul lui Apuleius²⁰, inversând astfel cu totul traseul de difuzare. Punctul slab al ipotezei lui Kawczyński rămâne însă, așa cum el însuși recunoaște, documentarea acestei așa-numite influențe, pe parcursul Evului Mediu, a lui Apuleius asupra textelor orale, întrucât opera acestuia nu era încă larg cunoscută în epoca medievală²¹.

Suținând principiile de interpretare ale lui Kawczyński, Fehling parcurge în detaliu colecțiile de basme medievale și afirmă că acestea nu conțin suficiente elemente comune cu basmul lui Apuleius. Prin urmare, ajunge la concluzia că apariția basmelor europene cu teme desprinse din romanul lui Apuleius (*surorile rele, castelul pustiu, trierea boabelor*) trebuie situată abia la începutul modernității, când opera scriitorului latin ajunge să fie tradusă în limbi naționale și să determine astfel imitarea ei.

Desigur, eroarea de viziune a filologului german este că el nu a ținut cont de faptul că marile culegeri de texte folclorice, și mai ales de basme, au apărut abia în secolul al XIX-lea, iar documentele folclorice scrise înainte de acest moment de efuziune romantică sunt extrem de sărace. În fine, Fehling critică aspru toate reușitele școlii finlandeze sau a altor orientări istorice a interpretării basmului, dând verdictul că „poveștile moderne nu mai au nici o legătură cu tradițiile orale vechi”²². Prin urmare, se cuvine să observăm că tipul de interpretare Kawczyński-Fehling a fost posibil fiindcă folcloriștii

---

¹⁹ Detlev Fehling, *Amor und Psyché. Die Schöpfung des Apuleius und ihre Einwirkung auf das Märchen: eine Kritik der romantischen Märchentheorie*, Mainz, Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1977.

²⁰ M. Kawczyński, *Amour et Psyché dans les contes de fées* (Première partie: *Contes de fées qui se rapportent au conte d'Apulée*. Deuxième partie: *Les théories sur la provenance des contes de fées*), en „Bulletin International de l'Académie des Sciences de Cracovie”. Classe de Philologie. Classe D'Histoire et de Philosophie, no. 1, janvier 1901, p. 36-39.

²¹ Idem, „Ist Apuleius im Mittelalter bekannt gewesen?”, in *Bausteine zur romanischen Philologie*, Halle, 1905, p. 193-210.

²² Detlev Fehling, *op. cit.*, p. 99.

occidentali nu au fost suficient de convingători în probarea originii folclorice a basmului apuleian.

De asemenea, interesul susținut al cercetătorilor culturii populare pentru statuarea originii folclorice a basmului lui Apuleius a fost devansat de o pletoară de interpretări divergente aparținând specialiștilor din alte discipline. Principalele soluții interpretative aflate și astăzi în prim-planul exegezei apuleiene provin din domeniul filologiei clasice sau din cel al istoriei literaturii greco-romane, rezultând un inventar extrem de eterogen de opinii.

Fiecare cititor specializat a înțeles textul prin prisma propriei viziuni disciplinare. Experții în mitologie au citit doar mitul clasic, adepții psihanalizei au identificat drumul simbolic al sufletului, filosofii au descoperit termenii platonicieni sau hermetici, literații au închinat ode geniului artistic al scriitorului latin, creator unic al întregii materii narative din textul său. Poate mai relevant pentru înțelegerea gradului în care Apuleius s-a inspirat din mediul folcloric sunt cercetările asupra culturii magice arhaice ca temă în roman²³. Oricum, diferiții experți în opera lui Apuleius au tins spre viziuni exclusiviste, considerând că doar calea aleasă de ei este unica în măsură să descifreze romanul scriitorului din Madaura.

Nici măcar edițiile definitive ale traducerii, însoțite de bogate note critice, nu trasează o perspectivă definitivă asupra surselor. Cea de la Gröningen, datorată unui grup impresionant de filologi, considerată astăzi cea mai serioasă și prestigioasă, nu face decât să treacă în revistă aceleași opinii²⁴. În studiul care însoțește volumul publicat de Editura Universității din Cambridge, sub îngrijirea filologului E. J. Kenney, se amână din nou alegerea unei decizii în ceea ce privește originea basmului apuleian: „Nu se poate trasa o linie clară între poveste, legendă și mit”²⁵.

Există și o categorie intermediară de exegeți care, deși proveneau din cercul criticilor literari, au privit concesiv interpretarea

²³ Stavros Frangoulidis, *Witches, Isis and Narrative. Approaches to Magic in Apuleius' Metamorphoses*, Berlin & New York, Walter de Gruyter, 2008, passim.

²⁴ M. Zimmerman, S. Panayotakis, V. C. Hunink, W. H. Keulen, S. J. Harrison, Th. D. McCreight, B. Wesseling and D. Van Mal-Maeder (eds.), *Apuleius Madaurensis. Metamorphoses*, Books IV 28-35, V and VI 1-24. *The Tale of Cupid and Psyché*. Text, Introduction and Commentary, Gröningen, Egbert Forsten, 2004.

²⁵ E. J. Kenney (ed.), *Apuleius: Cupid and Psyché*, Cambridge, University Press, 1990, p. 18.

în cheie folclorică, recunoscându-i credibilitatea, însă și ei au fost obligați să admită că inserarea diverselor semnificații și motive livrești, mitologice și folclorice în basmul apuleian face întreprinderea oricărui temerar pornit pe acest drum aproape imposibilă. Iată o astfel de părere exprimată de o autoare germană: „Desigur, întreaga narațiune nu poate fi pur și simplu luată ca o poveste. Oralul și popularul sunt cu siguranță acolo, dar acestea sunt profund și îndiscernabil amestecate cu literarul și cu livrescul”²⁶. Indubitabil, dificultatea unei astfel de sarcini o probează chiar demersul lui Petru Caraman și motivează necesitatea unei atenții sporite în explicarea diverselor influențe exterioare care au transfigurat conținutul folcloric al textului.

Așa cum au remarcat numeroșii cercetători străini care au abordat această temă, una dintre cele mai dificile operațiuni ale exegezei istorice a basmului apuleian a fost distingerea elementului mitologic supraadăugat celui folcloric. Faptul este, desigur, cunoscut și de profesorul Caraman, ceea ce îl determină să-și înceapă studiul printr-o încercare de discernere a celor două niveluri de cunoaștere. El arată că, în fapt, viziunea rituală folclorică este transpusă în mitologia cultă, acolo unde primește o extindere și o popularitate mai mare datorită creațiilor autorilor antici, popularizatorii principali ai legendelor mitologice. Însă folcloristul trebuie să urmărească mitologia populară de esență orală, în starea sa pură, nealterată de cultura scrisă.

Astfel, Caraman trece în revistă binecunoscutele motive mitologice, dar și cele mai puțin amintite și cercetate de specialiști, care nu pot fi deduse decât printr-o cunoaștere de profunzime a existenței rituale arhaice. Cel mai important dintre acestea este elementul demonologic – ipostaza unui zeu-șarpe din panteonul precreștin și conservat în credințe și rituri populare. De aici începe și discuția despre totemism, singurul mod prin care poate fi explicată prezența misterioasă, uneori paradoxală, a acestui personaj în basme, transformat de Apuleius într-un personaj celebru al panteonului antic – zeul Eros.

O pertinentă definiție a faptului mitologic o dă profesorul Caraman în consistentul său studiu dedicat genezei *caduceului*, o temă a cărei deslușire a făcut iarăși necesar apelul la distincția

---

²⁶ Judith K. Krabbe, *The Metamorphoses of Apuleius*, New York & Bern, Peter Lang, 1989, p. 89.

mitologic-popular: „Acest domeniu atât de mixt, unde elementele populare, încrucișându-se cu copioasele intervenții ale factorilor religioși oficiali și cu cele ale artiștilor culti, nu mai rămân distincte, ba nu o dată își pierd chiar autenticitatea lor”²⁷.

În viziunea lui Caraman, faptul mitologic trebuie eliminat într-o analiză de profunzime a textului apuleian deoarece acesta a fost supraimpus de către scriitorul latin, într-o epocă în care, așa cum au observat și alți cercetători, introducerea unor detalii mitologice era un artificiu curent în creațiile literare. Astfel, el prezintă în detaliu aceste motive mitologice originare, consacrate în paralel și în mitologia clasică, care, chiar dacă nu existau în basmul autentic inițial, circulau în mediul folcloric în diverse forme și se regăsesc și în inventarul contemporan de credințe funebre. Acestea intervin în narațiune în cursul ultimei probe grele pe care Psyché trebuie s-o înfăptuiască: motivul mitologic al luntrașului Charon, motivul celor doi bănuți pentru plata Stigelui cu luntrea, drumul neumblat²⁸.

În afară de elementele de mitologie folclorică, există și cazul în care Apuleius a transfigurat elementul popular, dându-i o mască mitologică de natură clasică. Este vorba despre figura zeiței Venus, care ascunde, de fapt, conform tipologiei de personaje a basmului popular, imaginea *soacrei-tip*. El studiază mai ales motivul eminentemente folcloric, atât de prezent în diverse tipuri narative, al „rătăcirii eroinei care-și caută soțul” în variante central-sud-est-europene, fapt care-l va conduce spre cheia temei cercetate.

De asemenea, extrem de pertinentă este explicația modului în care a funcționat suprapunerea credințelor mitologice greco-romane ale epocii lui Apuleius peste substratul considerat mult mai arhaic al divinizării elementelor naturii. Indicând transformarea Soarelui, Lunii și Vântului, prezenți în varianta inițială, în Ceres și Junona, profesorul Caraman numește acest proces *mitologizare* și-l pune pe seama aportului creator al lui Apuleius.

În afara acestui gen de transformare, el distinge și urmele procesului de *creștinare* a vechilor credințe mistice aflate la baza divinizării astrelor și vântului. Stratul mitologico-folcloric al divinităților reprezentate de zilele săptămânii îl afiliază deja epocii

²⁷ Petru Caraman, „Excursul caduceului”, în *Studii...*, vol. III. Ediție îngrijită de Iordan Datcu și Viorica Săvulescu. Studiu introductiv de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1995, p. 38.

²⁸ Idem, *Identificarea...*, p. 22-24.

creștinismului (spre Evul Mediu), când religia oficială nu mai putea accepta divinizarea unor elemente ale naturii și erau dorite reprezentări umane ale divinităților.

Elementul folcloric cel mai important studiat de Caraman depășește însă registrul de scheme și figuri narrative din basmele populare, regăsindu-se în substratul demonologic al imaginarului arhaic. Acesta este, așa cum se va înțelege spre finalul cercetării sale, figura divină a șarpelui și vestigiile ofiolatrice din folclorul euroasiatic. Acesta este motivul pentru care autorul se va concentra, dintre toate basmele europene cu tema *soțul-animal* sau *soția-animal*, pe tipul *soțul-animal*, iar din cadrul acestuia pe subtipul *soțul-balaur*²⁹, cel mai apropiat de varianta lui Apuleius, fără însă a pierde din vedere nici celelalte subtipuri paralele: *soțul-porc*, *soțul-dovleac*, *soțul-rac*. El operează astfel o comparație a basmului apuleian cu schema narativă tipică a poveștilor populare din colecțiile europene, având mereu în vedere circulația motivelor de la un tip la altul.

Importanța unei analize speciale a subtipului *soțul-balaur*, extras din contextul tuturor celorlalte ipostaze zoomorfe ale soțului supranatural, se va dovedi atunci când Caraman se concentrează asupra cercetării originii geografice a basmului convertit de Apuleius într-o poveste mitologică. Din punctul de vedere al spațiului de proveniență a basmului auzit de Apuleius, Caraman ajunge la concluzia că acesta l-a auzit în spațiul mediteranean în care a trăit, dar că originea lui ar fi îndepărtata Indie.

Ajungerea la „autohtonismul indian” al temei³⁰ nu poate a fi înțeleasă însă ca o situație a savantului ieșean în consens cu faimoasa *teorie indianistă* și *difuzionismul*, ci ca o concluzie a analizei de conținut a temei narrative apuleiene, care are în centru un misterios personaj mitic – *regele șerpilor*. În plus, concluzia respectivă nu este încurajată de imaginarul cultural indian, ci mai degrabă de specificul faunistic al acestei țări, prezența unui mare număr de reptile.

Cea mai veche variantă a tipului de basm asemănător celui redat de Apuleius a fost publicată de Giambattista Basile în *Pentameronul* său din 1637, fiind intitulată *Lo turzo d'oro*, însă descoperirea unor noi variante a continuat până la sfârșitul secolului al XX-lea. Cunoașterea tuturor variantelor tipului, până la jumătatea

²⁹ „Trebuie să retrăsăm din întregul ciclu menționat mai sus numai variantele subtipului *soțul-balaur*” – *Ibidem*, p. 14.

³⁰ *Ibidem*, p. 51.

secolului trecut, i se datorează unui harnic cercetător suedez, Jan-Öjvind Swahn. El aranjează cele 1042 de variante ale tipului AT 425A cunoscute până atunci, oferind toate informațiile de identificare ale acestora (surse manuscrise, titlul, locul și anul culegerii, rezumat al conținutului).

Cele 1042 de basme provin mai ales din Europa, dar și din Africa, Orientul Mijlociu, Asia, America. El distinge motivele specifice fiecărei versiuni și le discută importanța în contextul respectivei tradiții narative. Observă de asemenea absența vreunei serioase influențe a surselor scrise asupra celor circulând în formă orală. Totuși, nefiind un adept propriu-zis al școlii istorico-geografice, autorul se ferește în final, chiar după acest extenuant periplu, să ajungă la concluzii specifice școlii finlandeze, cum ar fi trasarea căilor de difuzare sau a variantei originare. Deși cititorul s-ar fi așteptat la acest gen de demers, Swahn lasă aceste probleme spre rezolvare viitorilor cercetători, mai capabili de analize de poetică genetică și de urmărire a detaliilor fiecărei versiuni: „Sunt, totuși, primul care pun sub semnul întrebării concluziile rezultate din materialul publicat aici”³¹.

Faptul că școala finlandeză nu a dus până la capăt operațiunea de identificare istorico-geografică a tipurilor a fost arătat mai ales de un alt mare folclorist suedez, C. W. von Sydow. Acesta a încercat să îmbunătățească teoria tipurilor prin introducerea ideii de „oicotip” – un concept prin intermediul căruia se dădea o importanță sporită specificului local, regional sau național al unei anumite teme narative³².

Făcând apel în mod pertinent la multe versiuni europene și indiene ale tipului AT 425A, profesorul Caraman demonstrează o cunoaștere de profunzime a inventarului integral. Totuși, el se folosește doar de exemple concrete pentru a-și ilustra teoria, evitând descriptivismul monoton practicat deja de Swahn.

În folcloristica românească, subtipul *soțul-balaur* nu a fost studiat în profunzime, deși tipul AT 425A, în ansamblul său, a atras atenția specialiștilor. Cercetătorii români s-au oprit mai cu seamă asupra subtipului *soțul-porc*, probabil fiindcă acesta a fost reprezentat în doar câteva basme aparținând unor foarte cunoscute

---

³¹ Jan-Öjvind Swahn, *The Tale of Cupid and Psyché* (Aarne-Thompson 425 and 428), Lund, CWK Gleerup, 1955, p. 440.

³² C. W. von Sydow, *Folktale Studies and Philology: Some points of View* [Prima ediție: Laurits Bodker, Copenhagen, 1948], in Alan Dundes (ed.), *The Study of Folklore*, New Jersey, Prentice Hall, 1965, p. 219-242.

culegeri timpurii din spațiul românesc, cea a lui Ion Creangă și cea a lui Petre Ispirescu.

Cea dintâi variantă publicată a acestui subtip, intitulată *Porcul cel fermecat*, a fost culeasă de Petre Ispirescu din locurile copilăriei sale și publicată în revista „Columna lui Traian” în anul 1876. Peste doar câteva săptămâni, apare și varianta moldovenească a subtipului respectiv, celebra *Poveste a porcului* culeasă de Ion Creangă și care vede lumina tiparului în revista „Convorbiri literare”. Acum câteva decenii, alcătuitorul unei tipologii a basmelor românești, etnologul Corneliu Bărbulescu observa că în corpusul românesc existau 52 de variante tipărite și 10 culese pe bandă de magnetofon³³.

Lazăr Șăineanu, bun cunoscător al literaturii antice, deși a încercat să evite, în marea sa monografie asupra basmelor române, interpretările mitologizante, consideră evidentă sursa folclorică a lui Apuleius. El înțelege că povestea „băbească” (*anilis fabula*) din *Metamorfoze* nu poate fi o alegorie, ci „un basm în toată puterea cuvântului”, așa cum l-a numit chiar autorul antic, care a căutat desigur să-i dea o alură mitologică și artistică³⁴.

Adolf Schullerus include și el tipul AT 425A în tipologia basmelor românești („Monstrul, animalul ca mire”) și-l asociază cu „Amor și Psyché”³⁵. Popularitatea subtipului *soțul-porc* pentru teritoriul românesc este probată și de faptul că, în tipologia revizuită Aarne-Thompson, datorată lui Uther și publicată în 2004, varianta românească reprezentativă este cea tradusă în germană de Mite Kremnitz³⁶ pe baza versiunii lui Ispirescu³⁷.

Petru Caraman privește însă motivele de basm din romanul lui Apuleius în sens mult mai larg, fiindcă are intuiția transformărilor intense suferite de varianta narativă apuleiană de-a lungul secolelor. O transbordare perfectă, fără modificări, de la textul din secolul al

---

³³ Corneliu Bărbulescu, „Studiu introductiv” la Petre Ispirescu, *Opere*. Ediție îngrijită de Aristița Avramescu, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. LXII.

³⁴ Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. Studiu comparativ, București, Carol Göbl, 1895, p. 108.

³⁵ Adolf Schullerus, *Tipologia basmelor românești și a variantelor lor: conform sistemului tipologiei basmului întocmit de Antti Aarne*. Traducere din limba germană de Magda Petculescu. Ediție îngrijită și prefătată de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I.O., 2006, p. 44.

³⁶ Mite Kremnitz, *Rumänische Märchen*, Leipzig, Ed. W. Friedrich, 1882.

³⁷ Hans-Jörg Uther, *op. cit.* Part I, p. 244.

II-lea până la basmele moderne nu este posibilă, dar acest fapt nu trebuie să ne împiedice să observăm că „povestea din *Metamorfozele* lui Apuleius nu-i alta decât basmul lui Făt-Frumos, cu chip de balaur, care, noaptea – lepădându-și pielea de monstru înfricoșător, devenea un tânăr de-o frumusețe dumnezeiască”³⁸.

Lipsa acestei înțelegeri a făcut ca numeroși critici literari care au abordat textul apuleian să se găsească în imposibilitatea de a explica rolul straniu jucat de zeul Eros, așa cum îl numește Apuleius, în acest basm. Aceștia nu au observat că numele mitologic al „balaurului-Făt-Frumos” nu este decât o etichetă suprapusă peste identitatea folclorică a personajului. Încercând să-l citească pe Amor prin grila culturii antice, care l-a consacrat ca pe un amarez înșelător și nesperios, ei au fost puși în dificultate de portretul de soț devotat pe care-l capătă personajul³⁹.

Un cercetător francez încearcă să pună această transformare bruscă pe seama vârstelor diferite pe care le traversează zeul de la pubertatea ușuratică la starea de adult însurat⁴⁰. Traducătorul francez al textului a subliniat că e vorba de fapt despre o ipostază de spirit inferior în care se transbordează impunătorul zeu al dragostei⁴¹.

Prin urmare, specialiștii s-au limitat la a privi personajul în strictă cheie mitologică, analizându-l pe eroul panteonului grecesc și nu pe eroul basmului popular. Însă, profesorul Caraman va afirma în mod clar că „la identificarea temei basmului apuleian cu tema autentic folclorică amintită mai sus, aceste vestigii ale motivului balaurului prezintă o importanță decisivă”⁴².

Pentru a ajunge la identificarea credințelor arhaice despre *șarpele mitic* în relație cu basmul popular care l-a inspirat pe Apuleius, profesorul ieșean se raportează la o direcție de cercetare foarte productivă pe plan internațional, și anume faimoasa școală

³⁸ Petru Caraman, *Identificarea...*, p. 25.

³⁹ Sarah Parker, *Techniques of Description in Apuleius' Cupid and Psyche*, Hamilton-Ontario, McMaster University, 1999, p. 207. Vezi și Juanita C.K. Elford, *Characterization in Apuleius' Cupid and Psyche episode*, Hamilton-Ontario, McMaster University, 2011, p. 164-165.

⁴⁰ Claude Rambaux, *Trois analyses de l'amour. Catulle: Poesies. Ovide: Les Amours. Apulée: Le conte de Psyché*, Paris, Les Belles Lettres, 1985, p. 188.

⁴¹ Pierre Grimal, Introduction la Apulée: *Métamorphoses (IV.28-VI.24). Le conte d'Amour et Psyché*, Paris, P.U.F., 1963, p. 10-13.

⁴² Petru Caraman, *Identificarea...*, p. 26.

mitic-ritualistă⁴³ apărută prin contribuția filologilor clasici de la Cambridge, dintre care cel mai cunoscut a fost James George Frazer.

O importantă membră a acestui grup, contemporană cu autorul *Crengii de aur*, Jane Ellen Harrison, publica în 1912 o lucrare în care demonstrează originile ctoniene ale mitologiei grecești și statuează anterioritatea ritualului în fața mitului⁴⁴. În domeniul poveștilor, unul dintre cei mai cunoscuți adepți ai acestei direcții a fost folcloristul francez Pierre Saintyves, cu a sa *Les Contes de Perrault et les récits parallèles* (din 1923), dar și englezul Edwin Sidney Hartland⁴⁵.

Deși mai puțin recunoscut ca aparținând acestei orientări, Vladimir I. Propp a urmărit în toate analizele sale asupra poveștilor sublinierea substratului ritual al basmelor. Acest scop ultim al cercetării lui Propp se întrevede prea puțin în *Morfologia basmului* publicată la Leningrad în 1928, considerată de specialiști ca un exemplu al descriptivismului și anistorismului specific structuralismului activ în epocă, dar devine manifest în *Rădăcinile istorice ale basmului* din 1946.

Așa cum au arătat convingător cercetători recentți ai istoriei folcloristicii⁴⁶, specificul cercetării lui Propp asupra basmului a fost incorect înțeles de lumea academică occidentală, atât din cauza faptului că *Morfologia* sa nu a fost tradusă în engleză decât în 1958, cât și fiindcă această traducere nu a fost urmată de complementul ei obligatoriu – *Rădăcinile istorice ale basmului*.

Astăzi se înțelege însă că prin aranjarea schemelor epice ale poveștilor lui Afanasiev, Propp nu făcea decât să pregătească instrumentul necesar pătrunderii în exegeza de profunzime a acestora, una de ordin etnografic și istoric. Marele folclorist rus nu dorea să se limiteze la o prezentare a structurii basmelor, așa cum nici Caraman nu parcurge diversele povești din tipul AT 425A doar cu intenția de a-și etala buna cunoaștere a acestora, fie că era vorba de narațiuni indiene, românești, poloneze sau sârbești.

---

⁴³ Mai multe detalii la Robert Ackerman, *The Myth and Ritual School: J. G. Frazer and the Cambridge Ritualists*, New York & London, Garland Publishing Inc., 1991.

⁴⁴ Jane Ellen Harrison, *Themis: A study of the social origins of Greek religion*, Cambridge University Press, 1912, p. 13.

⁴⁵ Edwin Sidney Hartland, *The Science of Fairy Tales. An Inquiry into Fairy Mythology*, London, Walter Scott, 1891.

⁴⁶ Alan Dundes (ed.), *International Folkloristics. Classic Contributions by the Founders of Folklore*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1999, p. 120.

Cunoașterea de către Caraman a reușitelor și nereușitelor școlii mitic-ritualiste sunt evidențiate de faptul că el apelează la cele mai importante contribuții ale acesteia. De exemplu, îl citează pe Andrew Lang, lăudând inițiativa acestuia de studiere a temei privitoare la Cupidon și Psyché în relație cu diverse credințe totemice.

Totuși, este indubitabil că nici lucrarea cunoscutului folclorist englez, membru fondator al școlii de cercetare a elementelor primitive rituale în folclorul contemporan, dar cel mai acerb critic al „totemizantilor”, nu atinsese necesarul nivel de persuasiune și clarificare pe care-l aștepta profesorul ieșean. Refuzând explicațiile totemiste, Lang rămâne indecis: „În final, credem că este acceptabilă ipoteza ca tema *Cupidon și Psyché* să fi evoluat oriunde dintr-un ciudat tabu nupțial care trebuia sancționat sau explicat de un mit. Conform acestei ipoteze, poveștile ar fi fost inventate separat în diferite teritorii, dar este de asemenea posibil să fi fost transmise de la om la om într-un trecut îndepărtat al rasei noastre”⁴⁷.

Caraman cunoștea în profunzime atât contribuțiile lui Frazer în acest domeniu, cât și pe cele ale altor importanți antropologi englezi (G. L. Gomme, N.-W. Thomas) care au folosit acest gen de interpretare, dar avertizează că „nu orice credință sau superstiție cu privire la animale are origine totemică”⁴⁸.

De asemenea, este important de precizat că profesorul ieșean nu s-a limitat la a prelua informațiile culese de antropologi de la aborigeni, așa cum au făcut colegii săi occidentali, ci a apelat la chiar substratul totemic întrevăzut în imaginarul folcloric al populațiilor țărănești europene. Completează aceste informații și cu elemente de demonologie antică vizibile în artefacte arheologice care înfățișează anumiți zei alături de un complement ofiolatru, fapt pentru care aduce în discuție consistentul studiu al lui A.-J. Reinach⁴⁹.

În concluzie, marele etnolog român va însuma și, în același timp, va depăși eforturile celebrilor săi înaintași, însă calea pe care o alege este una proprie, ajungând la documentarea unui „strat de credințe și reprezentări mai vechi decât cele ale politeismului antropomorfic”⁵⁰.

⁴⁷ Andrew Lang, „Cupid, Psyché and the «sun-frog»”, in *Custom and Myth*, London, Longmans, Green & Co., 1884, p. 86.

⁴⁸ Petru Caraman, *Identificarea...*, p. 69.

⁴⁹ A.-J. Reinach, *Divinités gauloises au serpent*, en „Revue Archéologique”, Paris, I, 1911, p. 221-256.

⁵⁰ Petru Caraman, *Identificarea...*, p. 59.

El demonstrează cum, pornind de la mărturia oferită de basmul apuleian, paleo-etnograful trebuie să traseze, conform logicii schemei folclorice și a gândirii magice, diferite de rațiunea cu care operează omul modern, drumul pe care l-a urmat o anumită credință din preistorie până astăzi.

În cazul basmelor din subtipul *soțul-balaur*, profesorul Caraman va identifica existența unui substrat totemic universal și precreștin, care a dat prilejul apariției narațiunilor folclorice având în centru acest personaj supranatural om-șarpe. Conform informațiilor antropologice despre societățile exotice, dar și a cercetărilor folclorice în societățile țărănești (asupra *spiritului casei*), *regele șerpilor* era divinizat la multe popoare arhaice, reflecția sa pozitivă în mentalitatea colectivă fiind treptat înlocuită cu determinanta opusă, malefică, odată cu apariția și creșterea influenței mentalității creștine.

Deși existența unui monarh al șerpilor nu a fost identificată în folclorul literar, savantul ieșean aduce argumente inedite din refracția acestor credințe totemice în mărturii etnografice. Este vorba despre ornamentica populară românească, în special pe uneltele păstorești de presat cașul, acolo unde Caraman regăsește reprezentarea *șarpelui încoronat*, simbol apotropaic și generator de belșug.

Cu toate că nu a beneficiat de întinderea pe care autorul a sperat să i-o dea, studiul lui Petru Caraman despre sursa folclorică a lui Apuleius își atinge scopul și sugerează o concluzie care ar merita să fie cunoscută și în mediul de specialitate occidental, acolo unde discuțiile asupra acestui subiect nu par să aibă nici încheiere, nici sorți de izbândă.

